

NÉPFAJOK ÉS NÉPEK A XIX. SZÁZADBAN.

(Harmadik közlemény.)

5. Oláh (rumun, román).

Az oláh nép és nyelv Roesler, Tomaschek, Hunfalvy, Réthy sat. kutatásai szerint a Balkán-félsziget nyugoti részeiben alakult meg a VII—VIII. század felé. Magva itáliai pásztorokból áll, melyhez az Adriai-tenger északi partvidékén nyilván pannoniai románok is csatlakoztak; a Balkánon aztán igen sok illyr és szláv elemet olvasztottak magukba, mely a nyelv régebbi olaszos szerkezetét is átalakította. Kétségtől a magyar honfoglalás által előidézett népvándorlás következtében szorultak nyugoti Balkán délibb részeibe Macedóniába, Thessáliába, Epirusba s Hellas területére, honnan korán kezdtek terjeszkedni az Al-Duna felé, úgy hogy a XI. század vége felé már a Kárpát vidékén is feltűnnek.

Három csoportban laknak, egyik az *alduna*—*kárpátvidéki* vagyis a „dákóromán“, másik a *macedóniai* (cincár), harmadik az *isztriai* (rumir) csoport.

Az első csoporthoz tartoznak a következő országok és tartományok oláh elemei:

Románia vagyis a régi Oláh- és Moldvaország lakosságának körülbelül 85%-a. Már a XVI. században mintegy $1\frac{1}{2}$ millióra ment a két oláh vajdaság népessége, a mikor úgy a moldvai, mint a havaselvi vajda egyenkint 40—50 ezer főből álló sereget tudott kiállítani Oláh Miklós és Reychersdorf György szerint. A török-tatár dúlások azonban rendkívül lecsökkentették a lakosság számát, úgy hogy Baksics szerint (1640) a Mihály vajda idejében volt 14 ezer oláhországi faluból nem maradt több 2 ezernél. Még a XVIII. század közepén is, Maurocordato Konstantin vajdasága alatt, Bauer 147 ezerre teszi a havaselvi adózó családok számát, a minek valami 750 ezernyi lélek felel meg.¹ A későbbi adatok szerint Oláhországnak volt 950 ezer, Moldvának 360 ezer lakosa, míg 1844-ben Aurelian 3.578,951-re becsülte a két vajdaság népességét. Ilyenformán a XIX. század elejére valami $2\frac{1}{4}$ millió lakosságot vehetünk föl, melyből legfőlebb 1.900.000 volt oláh.

Az 1861-iki népszámlálás 4.421,961 lelket talált. Ettől fogva a népmozgalmi adatok után a „*Romänische Revue*“ (1891. évf. III. IV. füzet) így számítja ki a lakosságot:

1865: 4.668,883	1875: 5.032,325	1885: 5.669,805
1870: 4.879,953	1880: 5.278,531	1890: 6.125,425

¹ Jancsó B. Századok. 1900 febr. füzet.

Az 1885-iki népszámlálás szerint azonban csupán 4.650,123 főből állt a lakosság s e miatt a népszámlálás anyagát, mint megbízhatatlant, nem is hozták nyilvánosságra. Pedig ez volt a helyes szám s nem a Romänische Revue adatai. 1886—1890 között Románia benső szaporodása 317,476 lélekből áll, vagyis 1890 végén a népmozgalmi adatokból 4.967,599 főnyi népességre lehetett számítani, a bevándorlások valami 80 ezerrel emelték ezt a számot, úgy hogy a népszámláláskor 5.044,723 lelket írtak össze. Így a török háborút megelőző években is nem azoknak volt igazuk, a kik Románia lakosságát 5 millióra, sőt azon fölül becsülték, hanem Obedenarunak, ki 1876-ban 4.300,000 lelket vett föl. A gyarapodás igazi képét tehát a következő adatok tüntetik föl:

1876 : 4.300,000	1890 : 5 044,723	1900 : 5.940,940
1885 : 4.650,123	1894 : 5.406,249	

A közel 6 milliónyi lakosságból az idegen nemzetiségűekre le kell vonni a 198,569 róm. katolikust és protestánt (legalább is $\frac{3}{4}$ -ed része székely, többi német és szász, francia, olasz sat.), a 44,740 mohamedánt (török, tatár), a 279,015 zsidót és a 16,148 egyéb vallásut (örmény). Az 5.408,751 orthodox közt is van valami 200—250 ezer cigány, 100 ezer bolgár, 30 ezer orosz, 22 ezer görög, 5 ezer szerb. Vagyis az oláhok száma legfőlebb 5.100,000.

Az *erdélyi és magyarországi* oláhság száma 1721-ben a Temesköz nélkül, melynek azonban csak 30 ezer lakosa volt, Acsády I. szerint¹ 489,493, a Temesközzel kerek számban félmillió. Ebből Erdélyben a magyar földön 300 ezer, a szász földön 90 ezer. Jancsó B. szerint² az erdélyi oláhok száma 1700 : 230 ezer, 1733 : 433 ezer, 1761/65 : 547,243, 1794 : 800 ezer. Erdélyben már a XVI. század közepén volt mintegy 200 ezer oláh, úgy hogy Verancsics szerint számra nézve a három nemzet közül akármelyikkel vetekedtek, már pedig a székelyekről ugyanő mondja, hogy 30 ezer embert tudtak foggyerbe állítani.³ Erdélynek 1658—61 közti feldulása, az Alföldnek a török-uralom alól való felszabadulása s az 1710—20 közti pestis pusztításai után a magyar jobbágyság és cselédség helyét a XVIII. század közepéig a havaselvei és moldvai bojárok elől mind nagyobb számban menekülő oláh jobbágyok foglalták el. A nemzetiségek régebbi aránya megváltozott, míg a XVI. század közepén Erdély lakosságának körülbelül csak $\frac{1}{4}$ -de

¹ Magyarország népessége a pragmatica sanctio korában. (Magy. Stat. Közl. Új foly. XII. k.) Budapest. 1896.

² Századok. 1900. 2. füz.

³ Monum. Hung. Scriptores. II. k. 145. l.

volt oláh, a XVIII. században már több, mint fele az lett (Jankó szerint 48⁰/₀, 1730: 58⁰/₀, 1794: 61⁰/₀). Erdélyből aztán Magyarország keleti részeiben is mindjobban és jobban terjeszkedtek, úgy a Temesközben, hol Grise-lini szerint 1767—74 közt a lakosságnak több mint fele (181,639) oláh volt, mint Aradban, Biharban, Szatmárban, Máramarosban, úgy hogy míg 1721-ben Acsády csak 100 ezerre becsülte számukat, a XIX. század elején már 550 ezer, 1840-ben pedig Fényes Elek szerint 1.211,544 volt a számuk a kapcsolt részekkel együtt, ugyancsak ő 990,998-ra számította az erdélyi oláhokat. A szaporodás tehát:

1700: 500,000	1850: 2.239,992	1880: 2.405,085
1800: 1.400,000	1857: 2.598,591	1890: 2.591,905
1840: 2.202,542	1870: 2.608,120 (Konek S. szerint.)	

Az arányszám 1857 óta fokozatosan kisebbedik. 1840-ben volt a magyar birodalom egész lakosságát tekintve 17·10⁰/₀, 1850: 16·98⁰/₀, 1857: 18·87⁰/₀, 1870: 16·9⁰/₀, 1880: 15·38⁰/₀, 1890: 14·94⁰/₀, illetőleg Magyarországon s Erdélyben 1870: 19·2⁰/₀, 1880: 17·5⁰/₀, 1890: 17·11⁰/₀. Tekintve, hogy a görögkeletiek és görög katolikusok 1891—98 közt 288,656 lélekkel szaporodtak és számba véve, hogy bár amazok közt 77·67⁰/₀, emezek közt 58·62⁰/₀ volt az oláh, a szerbek és ruthének aránylag jobban szaporodtak, mint az oláhok: az utóbbiak legutóbbi tíz éves növekedésére 160—170 ezer lelket számíthatunk. Eszerint 1901-ben 2.760,000-re tehetjük a magyarországi és erdélyi oláhok számát.

Bukovina lakossága 1774-ben, midőn Ausztria elfoglalta, túlnyomó részben oláh volt s összesen 75 ezer lélekből állt. 1818-ban már csupán az oláhok száma 150 ezerre növekedett, 1857-ben volt 175,679, 1880-ban 190,799, 1890: 209,026, jelenleg 230 ezer.

A *besszarabiai* oláhok csak az 1812-iki bukaresti béke után kerültek orosz uralom alá. Összes számuk a mintegy 12 ezernyi podoliai és a berlini békében visszakapott budsaki 30—40 ezernyi oláhsággal, valamint a pár ezer kaukázusival együtt 1 millió.

Szerbiában a Timók mentén, Golubac, Kruzsevac, Ravanica és Negotina vidékén az 1884-iki népszámlálás szerint 149,727 oláh volt, jelenleg mintegy 160 ezer. Számuk a XIX. század folyamán nagyon megnövekedett, 1801-ben 50—60 ezernél több alig volt. *Bolgárországban* a dunamelléki városokban szétszórva van mintegy 50 ezer oláh (1886: 48,993, 1888: 49,064.)

Az északi oláhság száma eszerint:

1550 kör. 1 ¹ / ₂ mill.	1800: 3 ¹ / ₂ mill.	1900: 9·07 mill.
1750 „ 2 „	1850: 6 ¹ / ₂ „	

A *macedoniai oláhság* száma a XVII—XVIII. században legalább is kétszerre nagyobb volt, mint napjainkban. Főhelyük akkoriban Voskopolis vagy Muskopolje volt 8—10 ezer házzal s mintegy 60 ezer lakossal; a XVIII. század második felében rohamosan kezdett pusztulni, úgy hogy 1804-ben Leake angol utazó nem talált többet 200 háznál. Többi városaik és falvaik népessége is megfogyott s az északi oláhság gyors szaporodása 1750 után nyilván összefügg a macedoniai oláh elem megritkulásával. Az oláh írók még egy évtizeddel előbb is 800 ezernyi lélekszámról képzelődtek, az oláhbarát Weigand Gusztáv azonban csak 150 ezerre teszi számukat¹ és pedig a központon, részint török, részint görög területen van 68 község 48,210 lakossal; ettől északkeletre Macedóniában van egy más csoport 28 tiszta oláh (30,825) és 30 bolgár-görög-oláh lakosú vegyes községgel (31,580): északnyugatra Albániában van 44 tiszta (11,320) és 18 albánnal vegyes (5,530) község; nyugatra Epirusban görögök közt 3 vegyes község 2 ezer lakossal; délre Görögországban van 7 tiszta (2615) és 7 vegyes (2000) község; keletre görög és török Thesszáliában 7 tiszta (5150) és 18 vegyes (10,280 lak.) község. Vagyis összesen van 154 tiszta község 98,130 és 76 vegyes község 51,390 lakossal. Ehhez jönnek a Szeresz, Nigrita, Szalóniki, Thebe és más városokban, továbbá a Szerbiában lakó cincárok, egészben véve mintegy 10 ezren.

Az *isztriai oláhság* folyton összébb és összébb zsugorodva, ma már csak valami 3 ezer lélekből áll.

Eszerint az oláhok összes száma, melyet az oláhok (Sturdza hg. a Tribuna 1890. 217. sz. Romänische Revue 1891. évf. III—IV. füz.) már tíz évvel előbb 11 millióra tettek, ma sem több $9\frac{1}{4}$ milliónál. De még így is nagy volt a múlt század alatti növekedésük, körülbelül 150%, tekintve, hogy 1801-ben legfőlebb $3\frac{3}{4}$ millióra ment a számuk.

6. Rhaetoromán (ladin, rumons).

A román törzsnek a többi nagy néppel szemben elenyésző kis töredéke s azért rendesen nem is veszik külön népnek, hanem az olaszokhoz számítják. Egyik csoportjuk Helvéciában, Graubünden kantonban, a Rajna és Inn forrásvidékén lakik mintegy 40 ezer lélekszámmal, a másik csoport Dél-Tirolban, csaknem a Dráva forrásáig elnyulva — számuk 25 ezer. Összesen 65 ezer lélek. 1801-től kezdve alig változott számuk. Némelyek ide

¹ Die Aromunen. Ethnographisch-philol. histor. Untersuchungen über das Volk der sogenannten Makedo-romanen oder Zinzaren. Lipse. 1895. I. k. 281—296. l.

számítják a furlánokat is (Friaulban 430 ezer, Görzben és Gradiskában 60 ezer). Ezekkel együtt 555 ezer a rhaetorománok száma.

A román népek szaporodása ezek szerint:

	1801	1861 ¹	1901
Spanyol	23 millió	—	52 millió
Francia	28 „	—	44 ¹ / ₃ „
Olasz és ladin	18 „	—	36 „
Portugál	7 ³ / ₄ „	—	20 „
Oláh	3 ³ / ₄ „	—	9 ¹ / ₄ „
	80 ¹ / ₂ mill.	130 mill.	161 ² / ₃ mill.

Nagy Géza.

A MOLDAI CSÁNGÓK MULTJA ÉS JELENE.²

(Első közlemény.)

Nem messze tőlünk, a szomszédos Romániában, évszázadok óta küszködik az oláh környezettel néhány ezer magyar. Eredetük a mult homályába vész. Nem tudjuk biztosan, hogy akkor maradtak-e a Szereth és Moldva mentén, mikor még nem jutott el a magyar nemzet a Tisza, Duna partjaira és Etelköz volt ideiglenes hazája, avagy ifjabb magyarországi, közelebbről: székely kitelepítések-e. Öslakók-e a moldvai csángók mai hazájukban, vagy tőlünk kitelepített székelyek?

A történettudomány, a melynek körébe e kérdés vág, a feleletet rá már manapság bajosan adhatja meg. A moldvai csángóság kérdése hol az oláhok, hol a magyarok s mindig a moldvai katolikus misszió történetébe esik bele az idők folyamán, úgy hogy saját külön sorsára nagyon ritkák a történeti adatok. Történetüket, életüket, a mely telve viszontagságokkal, elnyomatással, csak amaz utazók munkáiból ismerjük, a kik — nagyjából — kimentek hozzájuk, hogy viszonyaikról megbízható képeket nyerjenek. De — mint látni fogjuk — ez adatok magok vajmi kevés és vajmi bizonytalan következtetésekre jogosítanak fel bennünket.

A moldvai csángók mind katolikusok, azok is voltak már a legrégibb róluk szóló följegyzések szerint is. Gondolhatnánk tehát arra, hogy a misszió története, a misszió oklevelei fényt deríthetnének a csángók régebbi évszá-

¹ Müller Fr. szerint.

² Felolvastatott a Néprajzi Társaság februári gyűlésén.